

KİTAPLAR

Belediyeler İstatistiği 1929 1938

Başvekâlet İstatistik Umum Müdürlüğü Neşriyat No. 179 Ankara 1941.

Belediyeler İstatistiğinin tetkiki faydalı görülmüştür. Burada verilen izahatın anlaşılmanâda alelâde bir kritik mahiyetinde anlaşılmanâmasını rica ederim. Maksadımız çok mühim olan Belediyeler İstatistiğinin daha ziyade işe yarar bir hale gelmesine yardım etmek ve tekâmülü kolaylaştırmak hususunda bir tecrübedir. Belediyeler İstatistiğinin yeni cildi 848 sahifeyi muhtevîdir ve iki sene evvelki 622 sahifelik cilde nazaran daha geniş bir hacimdedir. Bu da belediyelerin gördükleri işlerin artmakta olduğunu göstermektedir. Esas itibariyle eski ciltlerde görülen taksimat şekli muhafaza edilmiştir. Fakat tablolarda mevzuların daha iyi anlaşılmasına imkân veren ehemmiyetli ıslahat göze çarpmaktadır.

İstatistik Umum Müdürlüğünün neşriyatını kritik bir gözle incelerken her şeyden evvel fevkalâde bir mesai sarfedildiğini takdirle kabul etmek lâzımdır. Bundan başka Avrupa memleketlerinin hiçbirinde hukukî, idarî ve ananevi sebeplerden dolayı Türkiyede olduğu gibi geniş bir esas dahilinde belediyeler istatistiği tanzim edilmesi imkânları mevcuttur.

Okuyucuları yormamak maksadiyle buradaki işaretler ve teklifler bililtizam sadece daha ne gibi iyileştirme imkânlarının mevcut olduğunu kolaylıkla göstermeye yarayan bazı mühim noktalara inhisar ettirmiştir.

Gelirler kısmını ihtiva eden tablolardan iki tanesi büyük bir ehemmiyeti haizdir; (başlıca zümreler itibariyle tahsilât) ı gösteren II numaralı tablo ve (senelik gelirleri 20.000 liradan fazla olan belediyelerin vergi ve resim

itibariyle tahsilât miktarları) nı gösteren XXII numaralı tablo.

II numaralı tablo bundan evvelki cilde nazaran dört sütun daha genişletilmiş ve bu sayede birçok mevzuların daha açık olarak öğrenilmesi mümkün olabilmektedir. Eski ve yeni taksimat şöyledir:

Eski taksimat

Geçen seneler varidatından aşağıdaki senelere devren tahsil olunan ile müdevver kasa mevcudu	1
Devlet vergileriyle beraber tahsil olunan kesirler ve hisseler	2
Gümrük resmine % 10 munzam belediye hissesi	3
Kanunen yazılı olmıyan vergi ve resimler	4
Belediyelerin sair vergi ve resimleri	5
İstikrazat; iaşat ve teberruat	6

Yeni taksimat

Geçen seneler varidatından 1938 senesinde tahsil olunan	
Vergilerden	1
Resimlerden	2
1937 senesinden müdevver kasa mevcudu	3
Devlet vergileriyle birlikte tahsil olunan kesirler ve hisseler	
Bina vergisinden	4
Kazanç vergisinden	5
Gümrük resmine munzam % 10 belediye hissesi	6
Kanunen yazılı olmıyan vergi ve resimler	7
Belediyelerin sair vergi ve resimleri	8
İstikrazat	9
İanat	10

Ehemmiyetli bir şekilde iyileştirilmiş olan yeni taksimat teknik sebeplerden dolayı daha

eski yıllara kadar götürülmemiş sadece 1937 ve 1938 yıllarına tatbik olunmuştur. Taksimatta yapılan yeniliklerin mahiyeti açıkça görülmektedir. «Kasa mevcudu» hiç olmazsa yeni tasnifte *her* belediye için tefrik edilmiştir. Bundan başka «ianeler» de «istikrazlar» sütunundan çıkarılarak ayrıca gösterilmektedir. Yapılan bu tefriklere rağmen «kasa mevcudu» meselesi hakkında başka yerde verilen izahatımızı [1] göz önünde tutmak icabederdi. «Kasa mevcudu» senelik gelirler arasında gösterilirse ve istikraz gelirleri senelik gelir hesabından çıkarılmazsa birçok aldatıcı neticeler doğurabilir. Bunun için pek çok misaller vermek kabildir, fakat biz birkaç tanesini zikretmekle iktifa edeceğiz. Bazı belediyelerde kasa mevcudu sayımının başka şekillerde yapılmakta olduğu anlaşılmaktadır. Meselâ: Ankara belediyesinde kasa mevcudu 1937 yılında sıfırdır; buna mukabil 1938 senesinde 337.463 liradır. Diyarbakır belediyesinde kasa mevcudu 1937 yılında bir lira ve 1938 yılında ise 29.130 liradır. İstanbul belediyesinin 1937 yıl kasa mevcudu 294.476 lira iken 1938 yılında hiç bir rakam olan 43.721 liraya düşmektedir. İdarî bakımdan büyük olan bazı belediyelerde de kasa mevcudu gösterilmemektedir. Rakamların gruplaştırılmasından doğan hataları bir misalle açıkça göstermek mümkündür. Urfa'nın 1937 yılı kasa mevcudu da 178.304 lira olarak gösterilmektedir. Büyük mikyastaki bu artışın sebebi 1937 yılında yapılan ve derhai sarfedilmeyen 175.000 liralık istikrazdır. 1937 yılında pek ehemmiyetsiz olan Urfa'nın gelirleri bu istikraz dolayısıyla yükseltilmiş görülmektedir. Bu tasnif istikraz olunan meblâğın gelirlerde ikinci defa kasa mevcudu olarak gösterilmesinden, 1938 yılında tekrarlanmakta ve dolayısıyla rakamlar sunî bir şekilde kabarmaktadır. Şu halde kasa mevcutlarının senelik gelirler meyanında gösterilmemesinde ve yapılan istikrazların da cari gelirler içine alınmıyarak yalnız ayrı bir borçlar istatistiğine yazılmasına katî lüzum vardır. *Gelirler istatistiğinin hakikî durumu göstermesi isteniyorsa, bir sene zarfında ve o sene-*

ye ait olmak üzere yapılan hakikî tahsilât ve bu suretle de katî hesapta görülen cari gelirleri ihtiva etmesi lâzımdır. İstatistikler bu esasa uygun olarak tanzim edilmiş bulunsaydı 1937 ve 1938 yılları rakamları şöyle olacaktı:

İstatistiğe göre yıllık gelirler Y.	hakikî cari		fark
	Y.	Y.	
1937	28.479.208	25.051.418	— 3.427.790
1938	32.461.121	27.914.313	— 4.546.808

Diğer esaslı bir nokta da (geçen seneler varidatından 1938 senesinde tahsil olunan) grupunun şimdi iki tali gruba ayrılmasıdır. Bu mahiyetteki gelirler her mahalli idarede mevcuttur. Bunlar bazı memleketlerde bütçe yılının ilk iki ay zarfında geçen yılın bütçesine intikal ettirilmekte ve eski yılın hesapları da ona göre tashih edilmektedir. Tamamen idare tekniği bakımından mühim olan bu muamele tarzının istatistik için hiçbir ehemmiyeti yoktur. İstatistik bakımından ehemmiyeti olan sadece gelirlerin mahiyetidir. Gelirlerin vergi ve resim gruplarına ayrılması maliye ve istatistik bakımlarından mühim olan bir meseleyi halledememektedir. Bu mesele de gelirlerin 4,5 ve altıncı sütunlarında yazılı olan «kesirler ve hisselere» mi yoksa 8 inci sütunda yazılı belediyelerin bizatihi sair vergi resimlerine mi ait olduğunun hallidir.

Yalnız gelirlerin tabilini güçleştiren birinci ve ikinci sütunların tamamen kaldırılması ve bu sütunlar altında gösterilen gelirlerin mahiyetlerine göre 4-8 ve hattâ 10 uncu sütunlara dağıtılması, istatistiklerin belediyelerin malî durumlarını doğru olarak tahsil edebilmek imkânını verebilmesi maksadı temin edecektir. İstatistikleri sual varakalarına göre tanzim etmek sistemi muhafaza edildiği müddetçe bu sual varakalarının ihtiyaca uygun olarak değiştirilmesi için bir sebep yoktur. Zira belediyeler bütün gelirleri cari seneye veya geçen seneye ait olduklarını tefrik etmeden ilgili oldukları sütunlara kaydetmektedirler. Şu halde mahalli idarelerce gelirlerin istenen yeni taksimata göre de aynı kolaylıkla tesbit edil-

[1] Bak: Ernst Reuter: Mahallî idareler istatistiklerinin ehemmiyeti ve bunların tanziminde gözetilen esaslar/Konjonktür Sene 2 sayı 9-12,

mesi ve bu suretle büyük bir suítefehhüm kaynağının önüne geçilmesi mümkündür.

Senelik gelirleri 20.000 liradan fazla olan belediyeleri gösteren XXII nci tabloda mühim ilâveler yapılmış ve 8 inci sütunda görüldüğü üzere belediyelerin kendi gelirlerini geniş bir tasnife tâbi tutulmuştur. Burada eski neşriyata nazaran göze çarpan yenilik yekûnların her belediye için ayrı ayrı ve hepsine şamil olmak üzere ve diğer taraftan her sütun için de ayrı ayrı gösterilmesidir. Bu suretle her belediye ve aynı şekilde heyeti umumiyesi itibariyle diğer tablolarla mukayese yapmak imkânı verilmektedir. Fakat tali tasnifleri ihtiva eden XXII nci tabloda maalesef II nci tablonun 8 inci sütununda bir araya toplanan belediye bizatihi gelirlerinin yalnız bir kısmını göstermektedir. Senelik gelirleri 20.000 liradan fazla olan beledyelerde bütün belediye gelirlerinin % 85 den fazlası toplanmaktadır. Fakat II nci tablonun 8 inci sütununun XXII nci tablonun yekûnu ile karşılaştırılınca şu vaziyet hâsıl olmak adır:

II nci tablonun 8 inci sütunu		XXII nci tablo yekûnu	
1937	15.855.943	8.784.076	= % 55
1938	18.208.100	8.860.483	= % 49

Tamamen doğru olmayan bu mukayeseden (teferruat biribirine tamamen uymamakla beraber umümi netice heyeti umumisi itibariyle doğrudur) çıkarılan açık netice şudur: XXII nci tabloda gösterilen belediye gelirleri maalesef bahis mevzuu olan bizatihi belediye gelirlerinin ancak yarısıdır. Bütün işin yapılmamış olması sebebi pek anlaşılammaktadır. Bütün gelirlerin tesbit edilmesi büyük zahmete ihtiyaç göstermiyecekti. Masrafların çoğaltılmaması arzu ediliyorsa başka sahalarda tasarruf yapılması ve küçük şeylerin birleştirilmesi de mümkün olacaktır. Fakat şimdiki tasnifte de çok mühim olan gelirlerden bazıları yoktur. (Meselâ: iskele resmi, ihtisap resmi, lubiyat resmi, kaldırım hisseleri, İstanbuldaki köprü resmi, muhtelif şekildedeki işletmeler hâsılatı ve

saire gibi) Diğer taraftan istikrazlar istatistiğiyle yapılan birleştirmeler dolayısıyla hiç alâkaları olmadıkları halde «Maliye Vekâleinin kefaletiyle alınan istikrazlar» ve «sair istikrazlar» bu istatistikte yer almışlardır. O şekilde bu tabloya maksada uygun ve metodik olmıyan bir bünye verilmiştir. Bu münasebetle belediyelerin kendi gelirlerinin bir tasnife tâbi tutulmaları hakkında başka yerlerde verilen izahata işaret etmek yerinde olur. Diğer esaslarında kıymetli olan bu tabloda istikrazlar hariç tutulmak üzere sadece belediyelerin kendi gelirlerinin gösterilmesini ve buna mukabil kanunlarda da yazılı olduğu gibi bilcümle diğer müteferriklerin bir araya toplanmasını teklif ediyoruz. Eğer senelik gelirleri 20.000 liradan fazla olan beledyelerde ıt gelirler istatistiği bu şekilde tanzim ediliyorsa bütün haklı isteklerin yerine getirilmesi mümkün olur.

İstikrazlar istatistiğinde daha çok düşünmek icabediyor. İstatistiğe göre Belediyeler Bankasından alınan ödünç paralarla Belediyeler Bankasının senelik bilânçolarında görülen m.k.tarlar mukayese edildiği takdirde şöyle bir vaziyet hâsıl olmaktadır:

BELEDİYELER BANKASINDAN HER SENE ALINAN ÖDÜNÇ PARALAR

Sene	Bankaya göre	İstatistiğe göre	Fark
1933	30.974	8.320	+ 22.654
1934	851.055	459.227	+ 391.828
1935	991.667	984.431	+ 7.236
1936	658.409	653.068	+ 5.341
1937	1.174.702	729.888	+ 444.814
1938	1.849.856	1.467.034	+ 382.822

Her hangi mülâhazalarla bu rakamlar arasındaki bir mutabakat tesis edilebilmesi için elimizde imkân yoktur. Her sene için tefriki mümkün olmıyan Belediyeler Bankasına karşı girişilen kefalet teahhütleri de bu hususta bir neticeye ulaşılmamasına yardım edememektedir. Zira kefalet teahhütleri miktarları her iki rakam arasındaki büyük farklara nazaran çok küçüktür. Belediyeler İstatistiğinde yazılı olan

rakamların doğru olabilmesine imkân yoktur. Zira her sene aynı istikamette giden farklar görülmektedir. Belediyeler Bankasının bildirdiği rakamlar her sene daha yüksek ve hepsi bir arada mütalâa edildiği takdirde görülen farklar izah edilemeyecek kadar büyüktür.

Diğer bütün tablolardan istikrazların çıkarılması ve C tablosu altında doğru bir borçlanma durumunun devamlı bir şekilde tatbiki mümkün olabilmelidir. Yani sene başındaki borçların miktarı, sene içinde alınan yeni borçlar ve eski borçlar için itfa miktarı ve sene sonunda bakiye gösterilmelidir. Belediyeler Bankasının rakamlarına da uygun olması icabeden böyle bir istatistik hakikaten büyük bir kıymeti haiz olacaktır. Şimdiki istatistik ise sadece hatalı mütalâalara sebep olmaktadır.

Doğru bir şekilde borçlanma istatistiği tanzim edilmesinin ne kadar zaruri olduğunu başka bir misal de gösterebilir. Necmeddin Ergin'in Belediyeler Dergisi'nin 76 ncı sayısında çıkan «Belediyeler İstikrazları» mevzulu yazısında Dahiliye Vekâletinin şubat 1941 ayında yaptırdığı tesbite göre Belediyelerin borçları tutarının 18.886.430 lira olduğu ifade edilmektedir. Dahiliye Vekâletinin tesbitine göre bu borçların alacaklarına göre dağılışı şöyledir:

Belediyeler Bankası	14.834.041
İş Bankası	2.126.500
Ziraat Bankası	395.035
Emlâk Bankası	392.586
Muhtelif	137.268
Y e k û n	18.886.430

Bu tabloda birinci rakam bile doğru değildir. Hakikatte belediyelerin Belediyeler Bankasına olan borçları (kefaletler dâhil olmak üzere) 31.5.1941 tarihinde 10.636.000 lira idi. Dahiliye Vekâletinin tanzim ettiği istatistikte borçların şubat ayındaki vaziyetinden başka Belediyeler Bankasından yapılan istikrazların umumi yekûnu son senelerde takriben dört milyon liranın ödenmesinden dolayı esas borcun 10,36 milyon liraya düştüğü nazarı dikkate alınmadan gösterilmektedir. Diğer bankalara o-

lan borçların miktarında da aynı prensip hataları mevcut olup olmadığını tesbit edecek vaziyette değiliz. Her borçlanma istatistiği tıpkı bir bilânço gibi daima yalnız *muayyen bir güne ait olan meblâğı* gösterecektir. Bundan maada Dahiliye Vekâletince tanzim olunan tablo Maliye Vekâletine vesair yerlere olan borçları hakkında malûmat vermemektedir, yani tam değildir. Bütün bu mütalâalardan sonra istatistiklerin sıhhatli kaynaklara ve doğru bir şekilde tertibedilmiş bir sual varakasına dayanması ve bütün kontrol imkânlarından istifade olunarak tanzim edilmesi zarureti bir kere daha açıkça görülmektedir.

İstatistiğin ve Belediyeler Bankasının rakamları arasında görülen farklara belediyelerin seneden seneye Belediyeler Bankasına hisse olarak ödemeleri lâzımgelen meblâğlarda da tesadüf olunmaktadır. Hesap kapanma metotlarındaki bir fark Belediyeler Bankasına ait rakamların her sene istatistiklerde görünen rakamlardan yüksek olması sebebini izah edememektedir. Belediyeler Bankasının sermayesi belediyelerin yaptığı tediyelerle her sene şu suretle artmaktadır:

Belediyeler Bankasının rakamlarına göre		İstatistiğe göre		Fark
Sene				
1935	885.523	733.125	+	152.398
1936	1.089.856	884.340	+	205.516
1937	1.109.605	815.120	+	294.476
1938	1.314.582	1.180.281	+	134.301

Belediyeler Bankası sayısı çok fazla olmayan müşteriyle devamlı bir şekilde hesaplaşmak mecburiyetinde olan bir müessesedir. Bu hesaplaşmalar ve istatistik rakamları arasında farklar olabilir; fakat her sene daima bankanın lehine bu derece büyük farklar olması imkânsızdır. Bu tekkikten çıkarılacak netice de şudur: Belediyeler tarafından sual varakalarına verilen cevaplara istinaden tanzim olunan istatistiklerde hatalar vardır. Rakamları bir araya toplayan daireye bu hususta kusur yüklemek tabii yerinde olmaz. Fakat nihayet bu hata

kaynaklarını tesbit etmek de lâzımdır. Bu bakımdan daha ziyade orijinal dokümanlara istinad edilmesi ve burdan başka kontrol maksadıyla her nevi istihbarat kaynaklarından da istifade olunması zarurîti kendini göstermektedir.

Masrafların istatistiğinde de şimdiye kadar tatbik edilmekte olan, me'odik olmıyan Belediye Muhasebe Usulü Nizamnamesindeki şemaya göre hareket edilmiştir. Bundan başka (bir fevkalâde bütçe tatbik edilmemesinin zarurî neticesi olarak) sene içindeki fevkalâde gelirlerden yapılan masraflar da alelâde masraflarıyla karıştırılmıştır. Yukarıda zikredilen etütte tarafımızdan belediyelerin hakikî durumlarına daha ziyade uygun olan ve masrafların mahiyetine göre tasnifleri imkânını veren bir şema tanzim olunmuştur.

Ankara belediyesinin son iki senesine ait olmak üzere istatistikte (sahife 493) görülen şu rakamlardan dolayı istatistiğe bir kabahat yükleme doğru olmaz:

Masraf cinsi	1937	%	1938	%
İdare ve hesap işleri	268.407	10,2	1.475.669	49,9
Sıhhat ve hayır işleri	124.287	4,8	71.576	2,4
İmar ve tezyin	576.851	22,0	159.201	5,4
Tanzifat, tenvirat ve elektrik	318.230	12,2	382.473	13,0
Su işleri tesisat ve tamirâtı	15.751	0,6	21.477	0,7
İtfaiye	84.617	3,2	85.230	2,9
Muhtelif sair masraflar	1.232.641	47,0	759.782	25,7
Masraf Y.	2.620.794	100,0	2.955.408	100,0

Mahallî idareler sahasında hususi bir bilgiye sahibolmıyan bir kimse dâhi bu iki senelik mukayeseli tabloyu gözden geçirince böyle bir istatistiğin mânası ve kıymeti olmadığını kolaylıkla anlıyabilir. Bu tabloda sadece itfaiye işlerine ve tanzifat ve tenvirat kısımlarına ait

masrafların doğruluğuna inanılabilir. Diğerleri ise hiçbir ekonomik mânası ve bağlılığı olmıyan reklâmların gelişi güzel bir araya toplanmasından meydana gelmişlerdir. Bu sahadaki misalleri çoğaltmak mümkündür. Umumi netice de tabiatıyla kıymetini kaybetmektedir. Masraflar istatistiğinden bir fayda elde edebilmek için istatistiğin tanzim esasının tamamen değiştirilmesi icabetmektedir. Böyle bir değiştirme de esasen şimdiye kadar ki rakam toplama esasına ve muhasebe mevzuatındaki tasniflere göre mümkün değildir. Teklifimizin esası şudur:

Büyük idare gruplarına göre sarîh bir şekilde tasnif yapılması. Bu idare grupları belediyelerin bugünkü ve yarınki idare ve işleme şubeleri açık ve toplu bir şekilde gösterecek tarzda tertibedilmelidir.

Burada diğer birçok teferruatın incelenmesine imkân görülememektedir. Meselâ, esas itibariyle çok kıymetli olan XXII nci tabloya bir göz gezdirilince «mülhak bütçelerin» ne kadar yadırgandığı ve hakikatte ise belediyelerin ekonomik işlerinde mülhak bütçelerin ne kadar büyük rol oynadıkları görülür. Zira meselâ 2,5 milyon lira mezbaha gelirleri ve buna mukabil yarım milyon lira elektrik işletmeleri gelirleriyle yalnız Ankarada bir milyondan fazla olan otobüs işletmesi gelirleri istatistikte hiç görülmemektedir. Âmme işlerinde mühim olan birçok mevzular henüz rakamlarla mütalâa edilmemektedir.

Yirmi kadar büyük belediyelere inhisar ettirmek üzere hususî bir araştırma yapılması mümkündür. Böyle bir araştırma bu sahada mütahassis elemanlar tarafından ve bütün meseleleri ihtiva edecek şekilde tertibolunursa belediyelere ait işlerin iç bağlılığını tanımak ve aynı zamanda küçük belediyelere ait müstakbel işleri kolaylaştırmak hususunda faydalı bir adım atılmış olur. Büyük çalışmalar neticesinde meydana gelen ve birçok rakamları ihtiva eden Belediyeler İstatistiğinin belediyelerin durumlarının tanınmasında hakikaten faydalı bir kaynak olduğu muhakkaktır.

Bir seneyi mütecaviz bir müddet evvel yazılmış olan bu satırlar basılırken İstanbul belediyesinin malî durumunu tetkik için bu belediye tarafından verilen 1937 - 1942 senelerine ait katî hesapları elde etmek fırsatına kavuştum. Şüphesiz bu fırsatta İstanbul maliyesi hak-

şar ettiğini gösteren bir mukayeseli cetveli aşağıya koyuyorum:

Belediye ve Vilâyet hesapları birbirinden tamamen ayrılmamış bulunduğu için vilâyet rakamlarını vermek icabetmektedir. Burada verilen rakamların teferruatına dalmaksızın, çün-

1937 senesi :

		<u>İstatistik</u>	<u>Kat'i hesap</u>	<u>Fark</u>	<u>%</u>
Belediye	Varidat	8.446.437	7.023.813	+ 1.422.624	20
	M sarifat	8.490.158	8.446.438	+ 43.720	0,5
Vilâyet	Varidat	4.385.047	4.308.993	+ 76.054	1,7
	Masarifat	4.706.688	3.229.690	+ 1.476.998	46
Umum yekûn	Varidat	12.831.483	11.332.806	+ 1.498.678	13
	Masarifat	13.196.846	11.676.128	+ 1.520.718	13
	Varidat				
	Fazlalığı	- 365.365	- 343.322	- 22.043	6,4

1938 senesi :

Belediye	Varidat	9.564.206	8.295.944	+ 1.268.262	15
	Masarifat	8.130.408	8.130.408	+ 0	0
Vilâyet	Varidat	5.727.892	4.720.190	+ 1.007.702	21
	Masarifat	4.806.304	3.783.540	+ 1.022.764	26
Umum yekûn	Varidat	15.292.098	13.016.134	+ 2.275.964	17
	Masarifat	12.936.712	11.913.948	+ 1.022.764	9
	Varidat				
	Fazlalığı	+ 2.355.386	+ 1.102.186	+ 1.253.200	113

kında şimdiye kadar neşredilen rakamların, hususiyle Belediyeler İstatistiği rakamlarının mukayesesi icabetmektedir. Esaslı ehemmiyetlerine binaen 1937 ve 1938 senelerine ait rakamların Belediyeler İstatistiğinde ne şekilde ve ve İstanbulun katî hesaplarında ne şekilde inti-

kü böyle bir tahlil çok uzaklara götürebilir, herhalde herkes yukardaki cetvelden Belediyeler İstatistiğinin bu kadar bariz farklarla hemen bütün değerini kaybettiğini görüyor. Yalnız esaslı bir değişiklik yapılan masraf ve sarfedilen emeğin verimliliğini temin edebilir.

Türkiyede Ziraat İşçileri

Yüksek Ziraat Enstitüsü çalışmaları:
132.

Dr. Cemil Çalgüner.

Sahife: 126, normal kitap büyüklüğü
Kitabın sonunda müellifin hal tercümesi ve literatur vardır.

İşçi meselelerimizi ziraat bakımından inceleyen bu eser Doktora tezi olarak hazırlanmıştır. Müellif işçi ve işçiler sınıfı bölümünde işçinin mahiyetini, işçiler sınıfı ve işçilerin nevelerini incelemektedir.

Türkiyede ziraat işçilerine ayrılan dördüncü bölümde genel olarak ziraat işçilerinin karakteristik vasıfları gösterdikten sonra bu işçilerin neveleri; cinse, yaşa, iş mukavelesinin devamına, ikamet yerlerine, tabiiyete göre ayrı ayrı tetkik ve tahlil ediliyor.

Beşinci bölüm iş ücretlerine ayrılmıştır. Bölümün başında ücretin mahiyeti genel olarak incelendikten sonra zaman ücreti başlığı altında gündelik, aylık, yıllık ücretler hakkında muhtelif senelere ve bölgelere ait verilen malumat rakam ve tablolarla kuvvetlendirilmektedir. Hasıla sistemi bölümünde ise akort veya götürü ücreti, münferit akort, grup akortu işçi-başı akortu sistemlerinin tahlil edildiğini görüyoruz. Zaman ücreti sistemiyle hasıla ücreti sisteminin birleştirilmesi demek olan pirim sisteminde istihsal pirimleri, kalite pirimleri, tasarruf pirimleri, dikkat ve basiret pirimleri, kıdem pirimleri şekilleri ayrı ayrı gösterilmiş ve hasılaya iştirak sistemi ayrıca incelenmiştir. Bizde bunun en tipik misali olarak yarıcılık ve ortakçılık vardır.

Ücretin tediyesi ve vasıtalarına ayrılan kısımda para ücreti, ayniyat ücreti, para ve ayniyat ücreti şekillerinin tetkik edildiğini görüyoruz.

Bütün bu sistemler incelenirken Türkiyede tatbik kabiliyetleri ve muhtelif bölgelerde bunların hangilerinden faydalanmak mümkün olacağı, her sistemin elverişli ve elverişsiz taraflara ayrı ayrı gösterilmiştir.

Altıncı ve son bölüm Türkiyede ziraat işçileri dâvasının ana meselelerine ayrılmıştır. Burada mevzuat teşkilât, tesisat meseleleri bahis mevzuu edilmiştir. Müellif kitabını «Türkiye ziraat işçilerine ait mevzuat, teşkilât ve tesisat meselelerini, kendi şartlarını göz önünde tutarak, bu şartlara göre halletmek mecburiyetindedir. Bu hususta ulu or a başka memleketleri taklit Türkiyeye faydadan ziyade zarar getirebilir» sözleriyle bitirmektedir.

Her memlekette ziraat işçilerinin diğer işçilere nazaran önemli farkları vardır. Genel olarak ziraat işçilerinin ufak da olsa bir aile işletmesi bulunur. Ve buralarda kıymetlendirilemeyen iş kuvvetleri, işçiye ihtiyacı olan kimselere arz edilir. Bizde de durumun başka türlü olmadığını görüyoruz. Müellif mümkün meritebe kendi iktisadi varlıklarını genişletmek ve işletmelerini inkişaf ettirmek arzusunu iş aramak için yollara düşmenin yegâne saiki gibi göstermek istiyor. Fakat ideal olması lâzım gelen bu durum maalesef hâdiseler tarafından çok zaman teyidedilmemektedir. Türkiye ziraatının ana meselelerinden olan kredi, arazi, teknik bilgi ve tabiat kuvvetlerine yüzde yüz râm olma keyfiyetleri halledilmedikçe işletmesini genişletmek için iş peşinde koşanların sayısı ve nisbeti özlediğimiz seviyeyi bulmayacaktır. Çünkü ziraat buhran hakkında yapılan özlü neşriyat göstermiştir ki, bizim ziraatımızın kendine mahsus buhranları öteden beri olmaktadır. İstiklâl savaşını takibeden refah devrinde ziraatın Türk millî iktisadı için mihver alanmaması ve ziraat alanında yapılan işlerin devrede kulak kalması yüzünden cihan buhr-

ranı iktisadi bünyemizi çok zayıf yakalamış ve mevcut yaralarımıza tuz ekmiştir.

Köylünün büyük bir kısmı vergi borcunu, tüccara ve ağalara karşı olan ve senelerden beri sürüp gelerek aile borcu şeklini alan yüklerini hafiflemek için yabana iş aramaya çıkar, halkın sıkıştığı zaman kredi açmaya gelen ajanların şartları da ağırdır. Kışın alınan krediler ekseriya istihlâk kredisidir. İş mintakalarındaki teşkilât ve tesisat yokluğu yüzünden iş buluncaya kadar şurada burada sürünen ve sonunda sıhhatini kaybeden büyük bir kalabalık vergi ve tüccara olan borcunu karşılayacak olan parayı da artıramaz.

Kitapta kadın, erkek, çocuk işçilerin, gündelikçi, aylıkçı, yıllıkçılardan hangi bölge ve iş alanlarında çalışıklarına ve verimlerine dair değerli bilgilere raslıyoruz. İşçiye verilen yemeklerin zamanı, cinsi, dağıtılan sigara, yıllıkçılara verilen elbise, ayakkabı, yatak ve istirahat yerleri hakkında verilen malûmat memleketimizi, zirai bünyemizi tanımaya mühim ölçüde yardım ediyor.

Müellif para, hâsıla ücreti, hâsılaya iştirak şekilleri dışında kalan pirim sistemlerinin memleketimizin bünyesine çok uymadıklarını, bunların ancak işletmeyi idare edenlere, usta-başlara verilebileceğini pek haklı olaark ileri sürmektedir.

Türkiyede ziraat işçileri dâvasının ana meseleleri on altı sahifede incelenmiştir. Eserde parça parça ve objektif bir surette incelenen konuların bu bahiste canlı bir bünye haline getirildiğini görüyoruz. Bu bünyenin gelişmesine engel olan sebepleri müellifin tasnifine uyarak şöyle hulâsa edebiliriz:

1 — Kanun, Nizam ve talimat noksanı;

bu yüzden işçi ile iş veren arasındaki anlaşmazlıkların halli ananaye, keyfe, zaman ve mekâna bırakılıyor. İki taraf fırsat kollayan birer varlık halinde yerine göre kaçan veya kovalayan kuvvetler rolünü takınıyorlar.

2 — İşçi ve iş veren sahipsizdir. Baş vuracakları bir teşkilât yoktur. Ziraat mahsulleri fiyatlarının düştüğü zamanlarda işçi istismar ediliyor, para ettiği zamanlarda ise mahsulün ayak altında kalması tehlikesi baş gösteriyor bunları da düzenleyecek teşkilât lâzımdır.

3 — Barınma tesisatının önemi hiç de diğerlerinden aşağı değildir. Müellif bir tarafta (sahife 46) «Her sene Ege ve Çukurova bölgelerine hicret eden işçilerin miktarı tahminen ayrı ayrı 50 - 70 bini mütecavizdir» diyor. İki sahife sonra «Sivrisineği bol, sıtmalık muhitlerde, bir de sıhhi şartlara riayet etmek imkânına malik olmayan seyyar işçinin çok kısa bir zaman zarfında sıtmaya yakalanacağı şüphesizdir» denedikten sonra biraz aşağıda «Bu şartlar dahilinde birkaç sene işçilik yapan genç, faal, gürbüz işçiler hemen hemen iş kuvvetlerinden istifade edemez bir hale gelmektedirler» hükmü çıkarılmaktadır. Tesisatsızlığın doğurduğu diğer içtimai ve iktisadi neticeler de kitapta açıkça gösteriliyor.

Müellifin yetiştirme tesisatı başlığıyla istediklerini teknik ziraat ve bahçıvan okullarının ziraatımıza kısa bir zamanda kazandırmasını temenni ederiz. İktisadi korunma tesisatı ise bu mevzuun en çok güçlükler taşıyan tarafıdır.

Müellifin mi'li iktisadımızın hiç işlenmemiş bir alanında cesaretle yürüyerek yerine göre yolunu da kendisinin yaptığı kitabın birçok yerlerinde görülmektedir.

Fehmi Yavuz